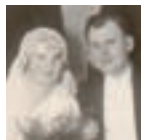

Per Clemensson | Kjell Andersson

Släktforska steg för steg

Innehåll

Förord 5

Innan vi börjar... 6

7 Varför släktforskning? • 9 Hur börjar man släktforska? • 13 Källmaterialet
20 Vart kan jag vända mig?

Vårt exempel – Anders Larsson på Varola Logården 24

Kyrkbokföring 26

26 Den kyrkliga indelningen • 26 Arkiven • 34 Ur födelse- och dopboken
36 Ur husförhörslängden • 40 Ur födelse- och dopboken • 44 Ur husförhörslängden
46 Ur död- och begravningsboken • 48 Ur in- och utflyttningslängderna
50 En flyttningsattest • 52 Ur lysnings- och vigselboken • 56 Ur husförhörslängden

Att forska i de äldsta kyrkböckerna 60

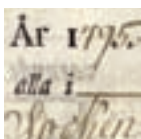
Övriga källor i kyrkoarkiven 70

71 Konfirmationsbok och kommunionlängd • 72 Ur Tabellverkets statistiska tabeller
74 Protokoll • 75 Räkenskaper m m • 76 Skolhandlingar, K IV och L II

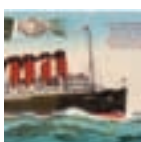
Folkbokföringen under senare tid 78

82 Sökvägar till källor under 1900-talet • 85 Folkbokföringen i dag

Domböcker och bouppteckningar 89

89 Domstolarnas distriktsindelning • 90 Arkiven • 91 Domböcker • 98 Bouppteckningar

Mantalslängder och jordeböcker 106

106 Länets administrativa indelning • 108 Arkiven • 110 Mantalslängderna
114 Jordeböckerna

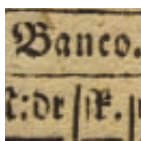

Emigranthandlingar 118

118 Församlingsboken • 120 Emigrantlistor • 122 Amerikanska källor

Resultatet av vår forskning 126

126 Anor • 130 Inte bara anor

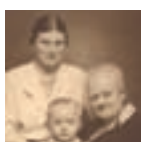

Bilagor 131

131 Antavla • 132 Adresser till arkiv och institutioner • 133 Släktforskarföreningar
134 Förteckningsplaner för arkiv • 135 Saknad kyrkbokföring
135 Vanliga latinska ord i kyrkbokföringen • 136 Ersättningskällor till kyrkbokföringen
138 Exempel på gamla handstilar • 140 Vanliga sjukdomar i död- och begravningsböckerna
141 Söka vidare • 142 Läsa vidare

Sakregister 143

Förord

Förord till åttonde aktualiserade utgåvan

I den åttonde och aktualiserade utgåvan av *Släktforska steg för steg* presenterar vi vad som har hänt inom framför allt släktforskningen på Internet. Vi visar i text och bild vilka möjligheter som finns att släktforska med hjälp av olika databaser. Det gäller databaser från flera företag liksom från det statliga SVAR. I övrigt har även vissa andra smärre uppdateringar gjorts.

Förord till sjunde utgåvan år 2005

När vi nu presenterar den sjunde utgåvan av *Släktforska steg för steg* är den kraftigt reviderad. Boken har fått en ny tilltalande formgivning och de tidigare svartvita kopiebilderna har ersatts av skannade fyrfärgsbilder ur originalböckerna. Vi har utökat vägledningen kring de äldsta kyrkböckerna. Vi har förstärkt kapitlet om 1900-talets källor. Vi har ett nytt kapitel om emigranthandlingar. Och vi har kraftigt utökat avsnitten om forskning med hjälp av Internet och databaser. Men fortfarande står familjen på Logården i Varola i centrum.

Den första utgåvan av *Släktforska steg för steg* utkom 1983. Redan då fanns den unika tydliga pedagogik som snabbt gjorde boken till det ledande hjälpmedlet för nybörjare i släktforskning. Till dags dato har boken sålts i långt över hundratusen exemplar.

Släktforska steg för steg har genom åren förbättrats och uppdaterats i utgåva efter utgåva. Innehållet har förändrats i omgångar. Kärnan har ändå hela tiden varit densamma: ett åskådligt verkligt exempel, som ger handfast vägledning om hur man läser och tolkar de viktigaste källorna.

För några år sedan utkom vi med en fortsättningsbok – *Släktforska vidare*. Där kan man lära sig mer om källor kring livets skeden i medgång och motgång, yrken och stånd, sjömän och soldater, minoriteter och mycket mera. Vi har också givit ut böckerna *Emigrantforska steg för steg* och *Hembygdsforska steg för steg* (böckerna får sökas på bibliotek). På annat förlag har vi också givit ut den engelskspråkiga *Your Swedish Roots*, som handlar om släktforskning ur ett utvandrarperspektiv.

Det är med stor glädje vi nu kan erbjuda den sjunde utgåvan av *Släktforska steg för steg*.

Per Clemensson och Kjell Andersson

Innan vi börjar ...

I ngenstans i världen finns det så goda förutsättningar för att ta reda på sin egen, personliga historia som i Sverige. Den här boken vill hjälpa dig att hitta i den stora guldgruva för amatörforskning som de svenska arkiven utgör. Det finns flera förklaringar till att vi i Sverige har detta underlag för personhistorisk forskning, eller släktforskning:

- Den svenska kyrkan och dess präster har haft en utomordentligt stark ställning, och i den lutherska läran har funnits en stark betoning på sträng kyrkotukt. Dessutom fanns det krav på att den enskilda församlingsmedlemmen skulle ha kunskaper om kyrkans lära för att ha rätt att ta emot nattvarden. Detta krav ledde till ett omfattande kontrollsystem, där prästerna höll reda på församlingsbornas kristendomskunskaper. I det syftet fördes de husförhörslängder som utgör den centrala delen av kyrkbokföringen. Vi kan i dag tacka prästernas nitiska regemente för att vi har en så detaljerad folkbokföring ända från 1680-talet.
- Också den världsliga makten har varit flitig med att upprätta register, förteckningar och rullor. Den svenska byråkratin har gamla anor: från Gustav Vasas fogdar, från stormaktstidens skatteindrivning för att bekosta krigen liksom utskrivningar av soldater och inrättande av den indelta armén. Under frihetstiden kom nya behov av att föra statistik för att kunna följa befolkningsutvecklingen och genom reformer uppmuntra jordbruket och industrin. Ett lantmäteri växte tidigt fram, och i samband med jordreformerna i jordbruket producerades kartmaterial av unik omfattning.
- Betydelsefullt för att arkivmaterialet i dag är så fullständigt är också att Sverige inte varit i krig sedan 1815. Praktiskt taget allt material från de senaste tvåhundra åren har bevarats intakt. För amatör-

forskaren är det största bekymret att enstaka prästgårdar har brunnit och material på så sätt försvunnit. Också de bränder som härjat i många av våra städer har varit förödande för arkivmaterialet.

Vi kan alltså för det första säga att kyrkan och byråkratin har gett oss det rika källmaterialet och för det andra att freden har bevarat det åt oss. Den tredje förutsättningen för att amatörforskaren i Sverige har så rika möjligheter är den fria tillgången till de allmänna arkiven. Vi är genom Tryckfrihetsförordningens offentlighetsprincip garanterade att få ta del av arkivens material.

Ingen av dessa tre förutsättningar för amatörforskningen är självklar. Vi kan vara tacksamma för att alla tre finns samtidigt och för de unika möjligheter som därmed bjuds. Det kunde lika väl vara så att vårt ursprung försvann i ett okänt töcken bara ett par generationer tillbaka. Som det nu är har de allra flesta svenskar en chans att följa sin familjs och släkts öden ett par hundra år eller mer tillbaka i tiden.

It-revolutionen under slutet av 1900-talet har underlättat mycket för släktforskaren. Den egna datorn är ett kraftfullt hjälpmedel för att ordna och lagra forskningsuppgifter. På Internet kan man mycket snabbt få tillgång till källor och hjälpmedel av olika slag. Alltmer originalmaterial skannas och publiceras på Internet, t ex svenska kyrkböcker (Genline) och passagerarlistor i New Yorks hamn (Ellis Island). Men även förteckningar, register och digitaliserad folkbokföring finns där eller publiceras på t ex cd.

Vill du ha kompletterande material till boken, se www.temasläktforskning.se eller www.temasläktforskning.se

Varför släktforskning?

Släktforskning, eller genealogi som den vetenskapliga termen lyder, har gamla rötter. I Bibeln och i de isländska sagorna finns stamtavlor som klarlägger släktsamband. Ett exempel är inledningen till Matteusevangeliet, där evangelisten bevisar att Jesus är ättling till kung David och till patriarken Abraham. Släktsambandet ger legitimitet. I de isländska sagorna är det brukligt att varje gång en ny karaktär kommer in i sagan ange dennes släktförhållanden. Här är ett exempel ur Njåls saga, där härstamningen leds tillbaka till den norska tiden:

”Där bodde en man, som hette Hoskuld. Han var son till Dala-Koll. Hans moder hette Torgerd och var dotter till Torstein röd. Moder till Torstein röd var Aud den djuptänkta, dotter till Kjettil flatnäsa, som var son till Björn buna, son till Grim herse från Sogn.”

Släktforskning är i dag en inkörsport till ett breddat historieintresse, och en trevlig hobby. Men kartläggning av släktskap har också under sen tid använts i mindre smickrande sammanhang, som en del av ett

- ▲ **Släktfotografi** från ett bröllop i Stockholm 1920. När man samlar fotografier måste man vara noga med att ta reda på namnen, om det är möjligt. Anteckna dem på baksidan eller på ett smörgåspappersöverlägg med konturer, eller numrera personerna på en fotokopia. Digitala bilder registreras i programmet

politiskt system. På 1930-talet fick de svenska landsarkiven många förfrågningar från Tyskland om att lämna underlag för sk Ahnenpass. Med de nazistiska raslagarna förbehölls många arbetsuppgifter för ”rasrena” tyskar, arier, medan andra folkgrupper, som judar och zigenare, stämplades som undermåliga. För att bli medlem i det nationalsocialistiska partiet krävdes att man kunde belägga ”rasrenhet” från 1800 och framåt, och för att bli medlem i SS från 1750. Dop och medlemskap i svenska kyrkan bedömdes som tillräckligt bevis på att ens förfäder varit ”icke-judar”. I en del fall förekom det att svenska arkivarier utelämnade eller ”korrigerade” uppgifter för att skydda personer av judisk börd.

En grupp i det svenska samhället som tidigt kom att ägna sig åt släktforskning var adeln. Tillhörigheten till en adelssläkt måste klarläggas, eftersom det gällde särskilda privilegier och villkor för adeln. Huvudmannen i släkten hade rösträtt på Riddarhuset. Adeln samlade in genealogier, stamtavlor, som sammanställdes och som i dag har sin efterföljd i adelskalendern.

Under 1800-talet växte det fram ett allt större intresse för personhistoria. Man började arbetet på stora biografiska verk och biografier över olika yrkesgrupper. Exempel på sådana verk är de herdaminnen som alla stift gett ut och som beskriver alla präster, och det stora verket *Svenskt biografiskt lexikon*, som började utges 1918 och ännu inte är slutfört.

Mormonerna, eller rättare: medlemmarna av Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga, har ägnat sig mer åt släktforskning och insamling av persondata än någon annan grupp. Mormonerna har byggt upp arkiv med mikrofilm av befolkningsregister från världens alla hörn, som förvaras i enorma berggrum i Salt Lake City i Utah i USA. Den svenska mikrofilmen omfattar ca 60 000 rullar 35 mm-film. Bakgrunden till denna verksamhet är att kyrkans medlemmar tror på en evig familjegemenskap efter döden och att även avlidna släktingar kan erbjudas att återförenas med sina efterkommande i tillvaron efter uppståndelsen. En förutsättning är dock ett medlemskap i mormonkyrkan. Upptagandet i kyrkan sker genom ställföreträdande dop och vigslar, som utförs av någon ättling, vilket i sin tur kräver kartläggning av avlidna släktled.

Det finns i dag förutom intresset att lära känna sin släkt och sitt ursprung också många andra skäl att kartlägga släktsamband. Det kan finnas juridiska skäl i samband med arvstvister och fastighetsaffärer. De biologiska släktskapsbanden kan vara viktiga att känna till vid kartläggning av ärftliga sjukdomar och vid medicinsk forskning.

Men i första hand är motivet för släktforskning nyfikenhet och historieintresse. Släktforskning har blivit en folkrörelse genom sin omfattning och bredd. Kanske har behovet av att söka sina rötter förstärkts av folkomflyttning och urbanisering. Den moderna människan vill veta mer om sitt ursprung och tidigare generationers liv, som var så annorlunda jämfört med hennes egen tillvaro.

▲ **Originalfilmerna** förvaras i Granite Mountain Vault, utsprängda berggrum i en granitklippa 30 km sydost om Salt Lake City

Hur börjar man släktforska?

”Börja med att prata med de gamla släktingarna.” Det är ett råd som ges i alla skrifter om släktforskning. Böckerna i arkiven finns alltid kvar, men gamla människor dör och deras minnen försvinner för alltid. Tänk på att också många i mellangenerationen kan ha mycket att ge. Det finns nästan i varje släkt människor som har gott minne för namn och årtal och som kanske talat mycket med de gamla. Ta med en bandspelare eller ett fylligt anteckningsblock och ge dig runt i släkten. Ge dig tid! Minnen kommer fram när man får god tid att samtala. Tala med så många som möjligt – det ger automatiskt en kontroll av vad som är fakta respektive missförstånd. Fråga efter bilder och dokument, gamla släktalbum (ägn god tid åt att identifiera alla personer som fortfarande är kända), tidningsklipp (t ex dödsrunor och vigselnotiser), gamla brev, emigrantbrev, dagböcker, lagfarter, boupp-teckningar osv. Det finns för det mesta en hel del i lådorna som kan hjälpa till att utreda släkten under de senaste generationerna. Ett bra exempel på detta finner du på s 78.

Att intervju

Förbered intervjun med att göra upp en lista med de frågor som du vill ha svar på. Frågelistan är bra att ha som stöd och hjälp, men var inte slaviskt bunden till den. Försök i stället att få intervjun så enkel och informell som möjligt, som ett enkelt samtal. Låt den intervjuade komma till tals, och avbryt inte. Ställ inte långa och komplicerade frågor. Visa dig gärna lite ovetande, så att du lockar den intervjuade att förklara de rätta förhållandena. Om den intervjuade kommer på villospår – för försiktigt tillbaka honom eller henne till ämnet med en fråga. Låt intervjun ta den tid som krävs, tillfället kommer kanske inte igen. Gör gärna en provintervju.

Se exempel på frågor här nedan.

* Frågelista – intervju med äldre släkting

Den här listan kan vara utgångspunkt för en intervju med en äldre släkting. Välj själv ut de frågor du tycker är relevanta, och ställ frågorna med dina egna ord.

1. Uppgifter om intervjupersonen: fullständigt namn, födelseplats och födelsedata (år, månad, dag), konfirmation, förlovning(ar), giftermål, barn och deras födelsedata, dödsfall i familjen, barns uppväxt, yrken, giftermål och adresser, ev barnbarn osv.
2. Uppgifter om föräldrarna: fullständiga namn- och personuppgifter (födelsedatum och -ort, giftermål osv).
3. Far- och morföräldrars namn och bostadsorter, eventuella uppgifter om födelsedata och orter.
4. Eventuella uppgifter om ännu äldre släktingar.
5. Uppgifter om egna syskon.
6. Uppgifter om föräldrars syskon, kusiner osv.
7. Släktingens egen levnadshistoria: barndom och upplevelser i den tidiga barndomen, tidiga minnen av föräldrarna och andra släktingar; skolgång och minnen från skoltiden; konfirmationen och läsningen före konfirmationen; det första arbetet; ungdomsåren, kontakter med motsatta könet, nöjesliv, idrottsliv, föreningsliv; militärtjänstgöring; giftermål och familjebildning, barn; bostadsorter, den första bostaden för familjen, eventuellt köp av hus eller gård; resor, kontakter med yttvärlden; speciella händelser, lyckliga och olyckliga händelser.
8. Anmärkningsvärda händelser eller förhållanden i andra släktingars liv.
9. Emigranter i släkten, eventuella person- och adressuppgifter för dessa.
10. Album, fotografier, brev och andra dokument som intervjupersonen är villig att visa.

▲ Försök gärna samla flera generationer på ett fotografi. Här ser du mormor, mor och son

Om du intervjuar och spelar in intervjun: Avsluta intervjun med att tala om när och var, med vem och av vem som intervjun gjordes. Märk kassetten eller filen noga, och gör en renskrift på papper så snart som möjligt. Använd gärna DAT- eller MD-spelare med lagringsmedium på cd eller dvd.

Bilder, brev och dokument

I samband med intervjuer och kontakter med släktingar kommer du att stöta på många bilder, brev, almanackor och andra dokument som berättar om släktens öden. Förutom att själv notera alla viktiga informationer kan du medverka till att de här släkthandlingarna bevaras för eftervärlden. Om du lånar handlingar och bilder för kopiering och skanning är det viktigt att de återbördas till ägaren.

När det gäller bilder i fotoalbum är det särskilt viktigt att identifiera personerna. Ta äldre släktingar till hjälp och gå igenom bilderna. Förse dem med påskrifter (på baksidan av varje bild). Försök att ange var bilderna är tagna.

I samband med intervjuer kan det ges tillfälle att fotografera hus, platser och miljöer där släktingar bott och verkat. Använd gärna digitalkamera och lagra på cd eller dvd. Ett bra alternativ är att fotografera med svartvit film, som är mindre känslig vid långtidsförvaring än färgfilm.

Dina inskannade och kopierade bilder, brev och dokument, ljudupptagningar, intervjuer och nytagna bilder kommer tillsammans att bilda ett släktarkiv som blir en bestående dokumentation över slakten och ett ovärderligt komplement till din släktutredning. Ju mer möda du lägger ner på att ordna och beskriva ditt material, desto mer glädje kommer kommande generationer att ha av det du samlat in.

Har någon redan gjort en släktrönika?

Innan man själv fördjupar sig i arkivforskning, bör man undersöka om det redan finns släktforskning utförd kring den egna slakten. Om inte släktingarna spontant känner till detta, finns det flera sätt att ta reda på vad som kan ha gjorts.

Man kan söka på Internet, exempelvis via nättidningen *Rötter*, som har en avdelning där man redovisar forskningsresultat och rapporter från enskilda forskare, och ett anbytarforum, där man kan efterlysa uppgifter från andra forskare. Där kan man exempelvis få kontakt med släktforskare som arbetar med personer i ens eget geografiska område, i ens egen släkt eller inom vissa yrkeskategorier. Även DIS och Släktdata har liknande service och kontaktmöjligheter.

Man kan ta kontakt med Genealogiska Föreningen i Stockholm, som får in släktforskningsarbeten från medlemmar i hela landet. Där finns också en del annat material samlat som är av stort värde för släktforskare, t ex tidningsklipp med familjenotiser ur Stockholms morgontidningar.

Man bör också söka material hos Sveriges Släktforskarförbund och hos den lokala släktforskarföreningen, om det finns någon sådan (se s 133–134), eller hos landsarkivet eller det lokala biblioteket.

Förutom utförliga släktrönikor över enskilda familjer och släkter kan man ha nytta av att slå i olika kalendrar som finns utgivna, t ex *Svenska släktkalendern*. Glöm inte heller bort att söka efter slakten i litteraturen och i olika alfabetiska namnregister på bibliotek och andra institutioner. Det kan finnas uppgifter i släktböcker, tidskriftsartiklar, herdaminnen, biografikasamlingar osv (se vidare s 24–25).

Att hålla ordning

En viss systematik är en förutsättning för all släktforskning. I början känns det kanske inte så angeläget, men efter kort tid hopar sig materialet och anteckningarna, och då gäller det att ordna uppgifterna. Det bästa är att samla alla uppgifter om varje ny person på ett eget papper eller kort, en ansedel. Vi återkommer till hur en sådan ställs upp på s 126.

Om du arbetar med något av de datorprogram som finns utvecklade för släktforskning så får du systematiken på köpet. För uppgifter om bra datorprogram för släktforskning kan du vända dig till Sveriges Släktforskarförbund eller till Föreningen för Datorhjälp i Släktforskningen i Linköping (DIS). De mest använda datorprogrammen heter Holger och Disgen, och de arbetar i Windowsmiljö. Men det finns ytterligare en rad program, både sådana som utvecklats i Sverige och internationella, t ex amerikanska program, som översatts till svenska.

* *Förvaring*

Alla material påverkas av tidens tand. Men val av arkivbeständiga material (Svenskt Arkiv) och rätt förvaring förlänger livstiden avsevärt. Generellt gäller att förvaring ska ske svalt (under 18°) och torrt (relativ luftfuktighet kring 30%), mörkt och rent, dvs fritt från damm, syror och andra föroreningar. Plast, tejp, spritpennor och självhäftande etiketter är exempel på material som inte bör användas vid långtidsförvaring.

Papper: Skillnaden är stor mellan olika papperskvaliteter. Tråhaltigt papper, t ex tidningspapper, förstörs redan efter 15 år, och mycket snabbt om det utsätts för ljus. Arkivbeständigt papper har däremot en livstid på 500 år. Papper ska förvaras vid 18° och 30–40% luftfuktighet.

Mikrofilm: Rätt förvarad, vid 12° och 30% luftfuktighet, klarar sig också mikrofilm i flera hundra år.

Svartvit negativ film har även den, rätt förvarad, flera hundra års livslängd.

Färgfilm bryts däremot relativt snabbt ner, och färgerna förlorar sin lyster. För maximal livslängd bör den förvaras kallt, i –5°. Detta gäller både negativ färgfilm, färgdiabilder och färgkopior på papper.

Magnetband, dvs de ljudband man använder vid inspelning, har en mycket kort livslängd – ca 10 år. Redan då kan störningar uppstå. Man bör därför spela om banden med jämna mellanrum. Banden bör förvaras vid 13–18° och de tål inte fukt eller kyla.

Cd. Även cd har en begränsad livslängd och bör kopieras om. Fördelen är att man inte förlorar i kvalitet vid omkopiering.

- ▲ **Detalj ur Ulrika Kullgrens stamträd** över ättlingarna efter den värmländske prosten Erlandus Kullgren i Nor (1554–1630). Han hade i sina två äktenskap 15 barn (stamträdets grenar betecknade med romerska siffror I–XV) och stamträdet i sin helhet omfattar 7 569 personer inklusive ingifta. Ulrika Kullgren (1797–1873) var dotter av prosten Anders Hedrén i Visnum och hans hustru Johanna M Fryxell och var gift med grosshandlaren och grundaren av stenhuggerirörelsen på Malmön C A Kullgren (1783–1851). Hustrun drev framgångsrikt företaget vidare efter makens död under namnet C A Kullgrens Enka. Hennes arbete med stamträdet tog 20 år och var i stort avslutat 1868. Ulrika Kullgren var sedan år 1860 blind. Stamträdet i 12 stora blad och en inbunden handskriven kommentar förvaras i Landsarkivet i Göteborg (A93). Finns på cd som kan beställas genom Göteborgsregionens Släktforskare.

Gemensamt för de dominerande programmen är att man kan hantera och systematisera mycket stora informationsmängder och att man kan få ansedlar, familjeblad, antavlor och stamträd presenterade i olika former. Det finns rika sök- och registreringsmöjligheter. Programmet gör det också möjligt att lägga in bilder, ljud och videosekvenser kopplade till enskilda personer.

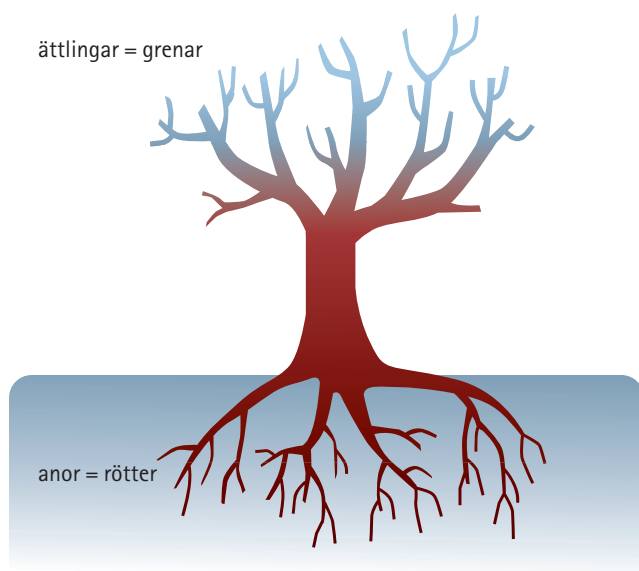
Rötter eller grenar

Vad är egentligen en släkt? Och vilka släktingar letar du efter? Förr eller senare måste du bestämma dig för vad som är målet med din forskning, innan du drunknar i mångfalden av namn.

Det vanligaste är att först försöka göra en antavla åt sig själv. Man utgår från en person i nutiden, probanden, och kartlägger dennes förfäder generation för generation bakåt i tiden. Om man lyckas följa alla led tillbaka i åtta generationer (man är då nere vid mitten av 1700-talet), kan man maximalt ha 256 namn i den äldsta generationen och 510 namn i hela antavlan. Den nionde generationen ger ytterligare 512 förfäder.

I praktiken blir det aldrig så många namn. Dels visar sig vissa förfäder vara omöjliga att finna. Gamla böcker kan vara uppbrunna eller försvunna, en fader kan vara okänd osv. Dels råkar man nästan alltid ut för s k *anförluster*: släktingar har gift sig med varandra, t ex kusingifte. Samma namn dyker därför upp på olika håll i antavlan. Vi tar i kapitlet Resultatet av vår forskning (s 126) helt kort upp hur man kan ställa upp och numrera en antavla.

Medan man i en antavla kartlägger en persons rötter (anor), redovisar man i en stamtavla en släkts olika grenar (ättlingar). Benämningarna släkträd eller stamträd används endast då stamtavlan utformas som ett träd. (För hundar och hästar används felaktigt begreppet stamtavla i stället för antavla.) Utgångspunkten för stamtavlan är någon person som levat för länge sedan, och som man av någon anledning uppmärksammat. Man vill ha en utgångspunkt som känns naturlig: det kan vara den äldsta kända förfadern, den första av ens förfäder som bosatte sig på en viss gård, eller den första som bar ett visst släktnamn. Med stamtavlan kartlägger man denna persons alla ättlingar fram till nutiden. Stamtavlan kan bli åtskilligt större än antavlan. Det mest spännande med stamtavlan är att man kan hitta mängder av ”nya” levande

släktingar, okända tre- och fyrmänningar (syslingar och bryllingar). Slutprodukten av forskningen kan bli en släktrönik eller rent av en släktbok.

Ett sätt att reducera stamtavlan kan vara att bara ta med personer på mans- eller kvinnolinjen eller alla som burit ett visst släktnamn. Den mindre omfattningen på materialet gör det möjligt att göra en mer utförlig presentation av varje enskild person. En annan variant är att göra en geografisk avgränsning och t ex bara följa de människor som bott på en släktgård och samtidigt göra en ingående gårdshistoria.

Många som börjar med släktforskning letar sig så småningom över till andra forskningsområden. Efter en tid känns kanske koncentrationen på enbart personhistoria alltför begränsad och man börjar intressera sig för hela bygdens historia som hembygdsforskare, eller man börjar samla material om någon speciell företeelse, t ex emigrationen. Visst är det spännande att kartlägga släkten. Men ännu mer spännande är det att lära känna den tid och det samhälle som släktingarna levde i.

Av författarna har på samma förlag getts ut boken *Hembygdsforskning! Steg för steg*, som ger en grundläggande vägledning om hembygdsforskningens källor.

Källmaterialet

Det källmaterial vi använder vid släktforskningen är den folkbokföring som finns för respektive tidsperiod. Kyrkolagen från 1686 lade grunden för den heläckande folkbokföring som därefter funnits i Sverige. Svenska kyrkan behöll uppgiften att sköta den officiella svenska folkbokföringen ända till 1 juli 1991. Vi har alltså en sammanhängande period på 305 år av folkbokföring i Svenska kyrkans regi.

För perioden före 1686, och på de flesta håll en bit in på 1700-talet, får man komplettera bilden med uppgifter ur mantalslängder och jordeböcker, dvs med skattelängder förda av den världsliga makten.

För perioden efter 1 juli 1991 är det åter den världsliga makten, skattemyndigheten, som har hand om folkbokföringen.

På enstaka håll har kyrkbokföringen förkommit, exempelvis genom brand. Också då måste man söka sig till andra parallella källor (se Ersättningskällor till kyrkbokföringen s 136).

Vid sidan av kyrkbokföringen finns en mängd annat källmaterial som är intressant för släktforskningen. Ibland för att komplettera när kyrkböcker saknas, annars för att komplettera bilden av förfäderna. Det gäller domstolarnas arkiv, med domböcker och bo-uppteckningar. Det gäller uppördslängder som mantalslängder och jordeböcker. Och det gäller emigranthandlingar som passagerarlistor och passjournaler. Också dessa handlingar finns i huvudsak på landsarkiven.

I *Släktforskning vidare* redovisar vi ytterligare källmaterial, som kan fördjupa bilden av släkten. Exempel på sådant källmaterial är soldatrullor, fångförteckningar, sjömansrullor, skolhandlingar, brandförsäkringshandlingar och skråhandlingar.

Du har rätt att ta del

Grunden för forskning i arkiven är *offentlighetsprincipen*, som garanterar alla medborgare rätt att ta del av arkivens handlingar. Lagen gör ingen skillnad mellan professionella forskare och amatörforskare eller andra som vill ta del av dokumenten.

Alla medborgares rätt att ta del av de offentliga arkivens material är grundlagsskyddad, dels i Regeringsformens andra kapitel där informationsfriheten garanteras, dels i Tryckfrihetsförordningen. Där fastslås den s k offentlighetsprincipen: ”Till främjande av

ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning ska varje svensk medborgare ha rätt att taga del av allmänna handlingar.”

I en särskild paragraf jämställs utlänningar med svenska medborgare när det gäller tillgång till allmänna handlingar, dvs alla har samma tillgång till arkiven.

Denna rätt gäller alltså i princip inte bara gamla arkivalier utan alla allmänna handlingar. Men rätten är begränsad med hänsyn till bl a skyddet för de enskildas personliga och ekonomiska förhållanden. Detta skydd regleras genom Sekretesslagen.

Vad är då en ”allmän handling”? Med handling menas ”... framställning i skrift eller bild, samt upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniska hjälpmedel”. Allmän är handlingen om den förvaras hos myndighet, statlig eller kommunal, och om den anses som ”inkommen till eller upprättad hos myndighet”.

Lagen är alltså skriven så att den inte bara omfattar böcker och skrifter utan också t ex ljudband, filmer och datamaterial. Observera att privata arkiv som lämnats in till ett offentligt arkiv inte automatiskt blir allmän handling.

Allmänna handlingar ska på begäran genast eller så snart det är möjligt på stället och utan avgift tillhandahållas, står det vidare i lagen. Landsarkiven och andra arkiv är alltså skyldiga att ställa sitt material till förfogande. Men formuleringen ”så snart det är möjligt” innebär förstås att man inte kan göra något åt att det ibland blir köer till materialet. För att skydda originalen kan man givetvis också hänvisa till kopior och mikrofilmer. Tillgängligheten till arkiven har även

stärkts genom tillkomsten av Arkivlagen 1991.

På grund av den stora anhopningen av skriftliga förfrågningar rörande släktforskning tar arkiven en avgift för svaren. Uppgifter om arkivbeståndet och dess omfattning är kostnadsfria liksom vissa uppgifter för rättsligt ändamål (namnären, boutredningar). Även pas-torsämbetena har i viss omfattning infört avgifter.

Landsarkiven har originalböckerna

Det mesta av vårt forskningsmateriel finns på landsarkiven. Landsarkiven förvarar arkiv från alla lokala och regionala civila statliga myndigheter. Här finns därför församlingarnas arkiv, med all deras kyrkbokföring: husförhörslängder, födelse- och dopböcker, död- och begravningsböcker, lysnings- och vigselböcker, in- och utflyttningslängder, samt en lång rad andra handlingar, bland dem sockenstämmoprotokoll, räkenskaper och fattigvårdshandlingar. Här finns också alla andra statliga lokala arkiv, som kronofogdars, kronolänsmäns och häradsskrivares arkiv. Dessutom alla lokala domstolsarkiv, som häradsrätters och rådhusrätters arkiv. Landsarkiven har också länsstyrelsernas mycket omfattande arkiv, som bl a innehåller mantalslängder, jordeböcker och generalmönsterrullor.

På landsarkiven finns ytterligare mängder med arkiv som kan vara av intresse för släktforskare, exempelvis i olika regionala myndigheters arkiv och i inlämnade enskilda arkiv. Läs mer om sådant material i *Släktforska vidare*.

I Norge finns kyrkböckerna på pastorsexpeditionerna för de senaste åttio åren. I Danmark finns de för lantförsamlingarna kvar på pastorsexpeditionerna under tio år, för stadsförsamlingarna under trettio år. I Finland förvaras kyrkböckerna ömsom av församlingarna, ömsom av landsarkiven: födelse-, vigsel- och dödböcker till 1860 finns dock också i avskrifter i Finlands Riksarkiv och på Internet.

Landsarkiven och Riksarkivet

Landsarkiv finns i Vadstena för Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län, i Uppsala för Uppsala, Södermanlands, Västmanlands, Örebro och Dalarnas län (före 1997 Kopparbergs län), i Lund för Skåne län (före 1997 Malmöhus och Kristianstads län), Hallands och Blekinge län, i Göteborg för Västra Götalands län (före 1998 Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län), i Härnösand för Gävle-

* Sekretesslagen

7 kap, 15 §

”Sekretess gäller i verksamhet som avser folkbokföring eller annan liknande registrering av befolkningen för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs. I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst 70 år.”

Observera att sekretessen gäller den tidpunkt anteckningen gjorts, även om den berörde fortfarande skulle vara i livet. Undantag från 70-årsregeln ges ibland. Man får i så fall skriva under ett skriftligt förbehåll om att inte lämna uppgifterna vidare utan bara använda dem för sin egen forskning. Sekretessprövningen görs av den som hos en myndighet ansvarar för dess arkiv. Hos en arkivinstitution finns en särskild tjänsteman för prövning av sekretessärenden. Ett beslut om sekretess kan överklagas till Kammarrätten.

En ny sekretesslag är under utarbetande, men förslaget innehåller i det här avseendet likartade formuleringar.

borgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, i Visby för Gotlands län och i Östersund för Jämtlands län. Stockholms Stadsarkiv och Värmlandsarkiv i Karlstad utgör landsarkiv inom sina respektive län, Stockholms län respektive Värmlands län, enligt avtal med staten, medan Malmö Stadsarkiv enligt avtal har statliga depåuppgifter för Malmö stad under Landsarkivet i Lund. I praktiken fungerar alltså alla dessa arkiv som landsarkiv för respektive område. Landsarkivens distrikt och adresser framgår även av kartan på s 132.

Landsarkiven är underställda Riksarkivet i Stockholm, som är chefsmyndighet för det statliga arkivverket. I Riksarkivet förvaras material från kungamakten, regering och riksdag och centrala civila förvaltningar. Av störst intresse för släktforskningen är de omgångar av mantals-, skatte- och taxeringslängder samt jordeböcker som i duplett sänts in till Kammaren från alla delar av Sverige. Här finns även SCB:s befolkningsstatistiska material med avskrifter av kyrkbokföringen 1860–1949. I Riksarkivet finns också i övrigt mycket material som kan vara av intresse för släktforskare, t ex de tidiga landskapshandlingarna och biografikasamlingar.

Från och med 1 juli 1995 införlivades Krigsarkivet med Riksarkivet från att tidigare ha varit ett fristående arkiv. Till Krigsarkivet har förts alla militära förvaltningars arkiv, både centrala och lokala. Samlingarna finns fortfarande i lokaler på Gärdet i Stockholm.

Andra arkiv, bibliotek och museer

Ett centralt arkiv av stor betydelse är Lantmäteriets arkiv i Gävle. I länens residensstäder finns de regionala *lantmäterikontoren* med sitt omfattande kartmaterial och skifteshandlingar. Mikrofilmning och skanning av kartorna pågår nu och kartorna med beskrivningar är endast tillgängliga som mikrofilm eller över lantmäteriets datorer. I framtiden kommer originalkartorna att förvaras på respektive landsarkiv.

Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkiv finns på fyra orter, i Uppsala, Göteborg, Lund och Umeå. Här finns uppteckningar på dialekt från olika orter. Uppteckningarna illustrerar hur folk pratade förr, vad de tänkte och tyckte, deras tro och vidskepelse, sagor och sägner, seder och bruk. Här kan man också få förklaringar till ortnamn.

Bland *biblioteken* kan framför allt universitetsbiblioteken och bland dem särskilt Kungliga Biblioteket (KB)

i Stockholm ge släktforskaren mycket material. Där finns omfattande handskrifts- och klippsamlingar. Också de gamla stifts- och landsbiblioteken, ombildade till länsbibliotek, har mycket värdefulla källor. Det kan vara omfattande samlingar av biografika, dvs uppgifter om enskilda personer, mindre enskilda arkiv osv.

På *museerna*, t ex läns museerna, kan man framför allt hitta samlingar med topografiskt material, dvs handlingar om olika platser, ordnade ort för ort.

Svenska Emigrantinstitutet i Växjö är en fristående institution med landsomfattande samlingar. Där finns emigranthandlingar av olika slag, både svenska och utländska.

I *kommunarkiven* vårdar och förvarar kommunerna själva sina arkiv. Även *landstingen* ska enligt lagen ta hand om de arkiv som bildats hos dem. Kommunerna och landstingen inrättades på 1860-talet. Kommunarkiven kallas fortfarande på många håll för stadsarkiv.

Så kan vi ta del av böckerna

Det är i de flesta fall inte möjligt att ta del av släktforskningens källor i original. I stället får vi studera dokumenten i andra hand. Vi har tre sätt att göra det:

- På papper, dvs originalböcker och kopieböcker (papperskopior) som gjorts på en del arkivinstitutioner av de mest använda och äldsta böckerna.
- På mikrofilm av originalen som rullfilm eller som mikrokort (Svensk arkivinformatiön, SVAR, i Ramsele utgör en avdelning av Riksarkivet).
- På Internet eller cd/dvd som skannade bilder av originalen. Observera att dessa skanningar dels är

* *Något om källkritik*

Allt som är skrivet är inte nödvändigtvis sant. Inte heller allt som är tryckt i en bok. Ofta finner vi dålig överensstämmelse mellan uppgifter i olika böcker. Ett födelsedatum kan variera mellan husförhörslängden, dödboken och födelseboken. Bara ett kan vara rätt. Vi får utgå från att det som ligger närmast den berörda händelsen i tiden är mest riktigt. I detta fall får vi lita mest på födelsebokens uppgift, eftersom prästen sannolikt gjort anteckningen direkt i anslutning till dopet, som i allmänhet hölls strax efter födelsen.

Ibland kan det finnas skäl till att en person uppgett felaktiga uppgifter, eller att en präst antecknat fel. Alla som forskar, professionella forskare såväl som amatörforskare, måste ha en kritisk hållning till sina källor. Detta kallas källkritik. För att minska risken för felaktigheter bör man kontrollera alla uppgifter i flera källor, och alltid anteckna var man hittat de olika uppgifterna.

gjorda från mikrofilm (svartvitt), dels från originalen (färg).

- På Internet eller dvd som digitala bearbetningar och registreringar av originalen. Man får då inte del av en bild av originalhandlingen utan bara den text som förts över från originalet. Här finns förstås alltid en risk för felaktigheter och misstag vid överföringen, t ex läsfel eller skrivfel. Exempel på sådant digitaliserat material är *Sveriges befolkning 1890*, som är en digital version av de utdrag ur kyrkböckerna som inlämnats till SCB. Andra exempel är de cd-skivor som getts ut med material ur Stockholms stads rotmansarkiv: *Söder i våra hjärtan*, *Klara och Gamla stan under 750 år*. Ett ytterligare exempel är emigrantlistor som registrerats och getts ut på cd:n *Emigranten*.

Papper

Original i papper lånas ut på landsarkiven och andra arkiv främst när det gäller handlingar som inte finns mikrofilmade. De mycket använda kyrkböckerna lånas däremot inte ut i original.

I undantagsfall får släktforskare möjlighet att ta del även av de originalböcker som är mikrofilmade. Det gäller om forskaren är synskadad och har svårt att läsa mikrofilm eller kopior. Det gäller också om mikrofilmen är skadad eller oläsbar.

* Var rädd om de gamla böckerna!

Huvudregeln är att man inte får tillgång till originalböckerna. Men när man någon gång får hantera gamla böcker måste man vara varsam. Varje gång någon tar fram en gammal bok slits den. Hanteringen utsätter de gamla böckerna för stora påfrestningar. Åtskilliga av dem har klarat sig genom flera hundra år, och vi vill att de ska finnas tillgängliga flera hundra år fram i tiden. Här är några förhållningsregler för hur man hanterar gamla böcker. Följ dem alltid!

- Bläddra försiktigt.
- Vät inte fingret vid bläddring.
- Använd inte gummitott. Det är lätt att slita av bladet.
- Använd aldrig gamla handlingar som skrivunderlägg.
- Gå inte ifrån uppslagna handlingar. Solljuset påverkar papperet.
- Kopiera inte ur böckerna. Skriv hellre av. Kopieringen frestar på ryggarna och värmer papperet och bleker texten i onödan.
- Lägg inte uppslagna böcker på varandra.
- Peka inte med penna eller finger. Rätt som det är har det blivit streck och märken.
- Tejpa inte blad, utan anmäl skador till expeditionen. Tejp är bannlyst i alla arkiv.

Huvudregeln är annars att all grundläggande släktforskning sker i kopierat material, främst på mikrofilm. Det finns ändå goda skäl att forska på ett landsarkiv: Där finns kunnig personal som kan ge goda råd, och där finns ett välförsett referensbibliotek. Och där finns ytterligare källmaterial för den som vill gå vidare i sin forskning.

Ett alternativ till att uppsöka arkiven på ort och ställe är att låna hem material till det egna biblioteket genom fjärrlån. Verksamheten med fjärrlån regleras av den statliga Arkivlagen och Arkivförordningen. Arkivalierna får lånas bara av vissa låneberättigade myndigheter, bl a arkiv, museer och bibliotek som har förvaringsutrymmen som är säkra ur brand-, fukt- och stölsynpunkt. Det finns en särskild lista på godkända låneinstitutioner. Vissa kommunbibliotek finns med.

Vad kan då lånas hem till biblioteket? Eller rättare sagt: Vad kan *inte* lånas hem? Från landsarkiven lånas inte ut handlingar före 1830, mikrofilmade handlingar och mer frekvent använt material. Det gäller t ex alla kyrkskrivningshandlingar, bouppteckningar och mantalslängder. Exempel på utlån från landsarkiv är domböcker, lagfartsprotokoll, syneprotokoll efter 1860.

Från Riksarkivet utlånas inte handlingar på papper och pergament från tiden före 1900. Det betyder att man inte kan låna mantalslängder och jordeböcker. Från tiden efter 1900 utlånas inte (det gäller samtliga arkiv och samlingar) protokoll, registratur, koncept, diaries, liggare och register.

Kartor från lantmäteriarbiviken lånas inte ut. Av säkerhetsskäl och på grund av högre portokostnader har på senare tid arkiven blivit mer restriktiva med att bevilja fjärrlån.

Mikrofilm

Mikrofilmen finns tillgänglig via SVAR och kan köpas eller hyras därifrån. Mikrofilm finns också tillgänglig på de flesta institutioner där forskning bedrivs: i Riksarkivet och hos landsarkiven, på bibliotek (film för det egna området) och på olika släktforskningscentrum. Mikrofilmningen har till största delen utförts av mormonkyrkan, och filmen finns också tillgänglig via kyrkans Family History Centers. I dag skannas 1900-talets kyrkbokföring av SVAR. Metoden har ersatt mikrofilmningen.

Genom den moderna mikrofilmtekniken har släktforskningen kommit hem till vardagsrummen. Arkivmaterialet har blivit demokratiskt tillgängligt på

ett sätt som vore omöjligt om alla skulle resa till landsarkiven för att forska. Nu kan vem som helst i hela landet beställa filmer av alla mikrofilmade böcker för läsning på kommunbiblioteket eller för läsning hemma.

Under åren 1948–63 genomförde mormonkyrkan mikrofilmning av 100 miljoner sidor ur svenska arkiv. Det blev sammanlagt 61 000 rullar film, som täcker i stort sett all kyrkbokföring fram till 1895: domböcker, bouppteckningar och mantalslängder till 1860, jordeböcker till 1750, emigrantlängder och militärrullor till 1900. För det exakta beståndet redogörs i SVAR:s och bibliotekens förteckningar. Vad det omfattar för en enskild församling framgår på s 30, där vi ger en förteckning för Varola i Västergötland, den socken vi senare ska studera närmare.

Mikrofilmningen har för mormonerna religiös grund. Man kartlägger gångna tiders släktförhållanden för att kunna utföra ställföreträdande dop och beseglade förordningar, som binder familjerna samman i en evig släktkedja. Mikrofilmerna finns tillgängliga för allmänheten i Salt Lake City i Utah, USA, där genealogiskt material från hela världen samlas och bearbetas. Till det svenska materialet utarbetas för närvarande alfabetiska personregister som utkommer fortlöpande.

Mormonerna har dessutom donerat en uppsättning kopior av alla filmerna till svenska staten och Riksarkivet. En komplett omgång kopior finns som moderfilm (film från vilken man tar kopior) i Riksarkivet; dessa kopior lånas inte ut. En omgång finns fördelad på länsbiblioteken för utlåning till allmänheten. Dessutom kan man köpa egna kopior genom Riksarkivet.

I dag har en omfattande mikrofilmning genomförts av den folkbokföring som lämnas in från Svenska kyrkan till landsarkiven (från 1895 fram till 1 juli 1991). Denna mikrofilmning har avlösts av skanning från 2004. Mikrofilm och skannat material blir efter hand tillgängligt via SVAR.

För att få låna mikrofilm vänder man sig till sitt lokala bibliotek. Där finns förteckningar över vilka filmer som finns tillgängliga. I allmänhet gäller dessa bara hemlänet, men på länsbiblioteken och landsarkiven finns alltid kompletta förteckningar för hela landet. Biblioteken har på sina håll tvingats avgiftsbelägga lån av mikrofilm för att täcka kostnaderna för porto och maskinslitage.

De gamla bestånden av rullfilm, över t ex mantals-

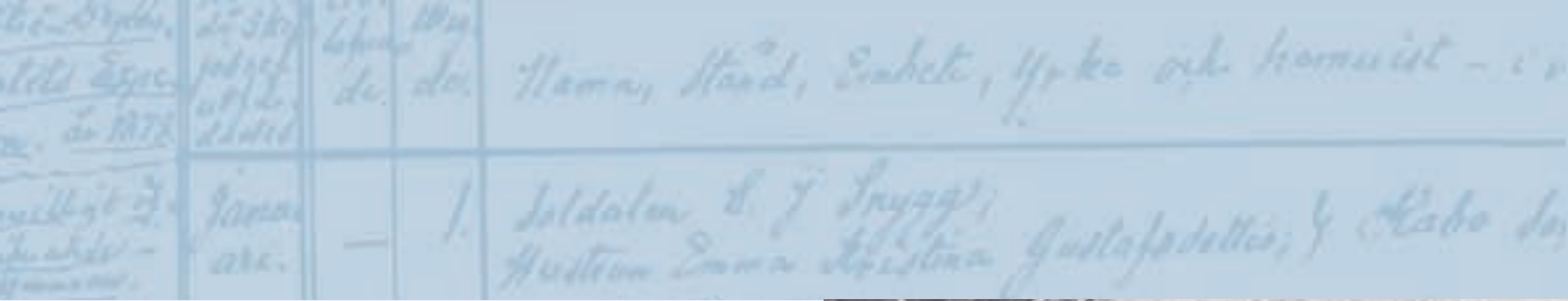
▲ **Mormonernas originalfilmer** förvaras i stora mikrofilmsskåp

längderna, är fortfarande tillgängliga på biblioteken.

En övergång till mikrokort har genomförts. Med mikrokort och skanningsteknik och genom att skriva ut från Internet ges möjligheter för privatpersoner att skaffa ”sitt eget” forskningsmaterial, ett kopiearkiv i bokhyllan med alla behövliga utdrag ur kyrkböckerna. Teknik finns också för att göra papperskopior i full storlek direkt från mikrokorten.

Rullfilmerna överförs nu till denna mer lätthanterliga form. Hittills har kyrkbokföringen, domböcker och bouppteckningar m m överförts till mikrokort.

Mikrokorten finns alltså nu på respektive landsarkiv, där de används i stället för originalhandlingarna, och hos SVAR i Ramsele (se vidare faktarutan s 22–23). Dessutom har biblioteken övergått från rullfilm till mikrokort. Se s 31. Mikrofilmningen ligger också till grund för publiceringen av källmaterialet på Internet. De bilder som läggs ut av Genline och SVAR skannas från mikrofilmen, inte från originalhandlingarna. Bilden på nästa uppslag visar hur mikrofilmen på flera olika sätt används för att göra källorna tillgängliga för den enskilde forskaren. AD OnLine utgår från en omfotografering.

ATT SLÄKTFORSKA ÄR inte bara att samla på namn och årtal. Riktigt intressant blir det när man börjar lära känna människorna bakom namnen.

Släktens historia väcker nyfikenhet. Ett gammalt fotografi eller ett brev eller kanske tingen vi ärvde väcker lusten att forska. De svenska arkiven är välfyllda, och källorna är tillgängliga för alla. Kyrkböckerna finns numera på Internet.

Släktforska steg för steg visar hur det går till att söka sina rötter, hur och var man börjar. Med utgångspunkt från en verklig familj byggs ett nätverk av människor och händelser upp, ända ner till slutet av 1600-talet. Utdrag ur källorna och kommentarer till dem visar hur man går tillväga. I boken finns alla anvisningar man behöver för att själv komma igång.

Det här är den åttonde aktualiserade utgåvan av *Släktforska steg för steg*. Här finns allt ifrån de allra äldsta kyrkböckerna, om 1900-talets källor, om emigranthandlingar, och inte minst om hur man forskar med datorns hjälp. Men fortfarande står den enskilda människan i centrum. I husförhörslängden från 1835–43 får vi till exempel veta att Lars Andersson dog av "vådelig händelse" och i död- och begravningsboken framgår att han "föll ned i kyrketornet".

I ett torp i Varola bodde Sjöberg (1830–1924)

Per Clemensson, tidigare förste arkivarie vid Landsarkivet i Göteborg, har tillsammans med journalisten och historikern **Kjell Andersson** givit ut ett antal böcker om släktforskning, bland annat *Släktforska vidare*, en bok som går på djupet för den som redan har kommit igång med sin forskning.

www.temasläktforskning.se

www.temasläktforskning.se

